

GAZIANTEP UNIVERSITY JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

Journal homepage: <http://dergipark.org.tr/tr/pub/jss>

Araştırma Makalesi • Research Article

Hitit Metinlerinde Kutsal ^(GIŞ)zahurti-Nesnesi

Sacred ^(GIŞ)zahurti-Object in Hittite Texts

Şafak BOZGUN^{a*}

^a Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Bölümü, Hititoloji Ana Bilim Dalı, Ankara / TÜRKİYE
ORCID: 0000-0001-8406-2601

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Başvuru tarihi: 8 Ağustos 2023

Kabul tarihi: 31 Ağustos 2023

Anahtar Kelimeler:

Hitit,

^(GIŞ)zahurti-,

İnandık,

Hüseyinde,

Kutsal evlilik.

ÖZ

Hitit metinlerinde ^(GIŞ)zahurti- (/zaharti-) başlangıçta “bir metal nesne” olarak tanımlanmıştır. Ancak bu kelime çiftdilli metinlerde Akadca olarak geçen [*muš*]abu (*wašabu*=oturmak) “ikamet edilen yer, mesken; oturacak yer, sandalye, koltuk veya divan” karşılığı ile birlikte geçmektedir. Aynı zamanda NIN.DINGIR-rahibesinin de ritüellerde *zahurti*-nesnesine *eš*- “oturmak” eylemini gerçekleştirdiği bilinmektedir. Bu ritüeller sırasında *šiu-naš aniyatta*-giysisi, *huluganni*-(arabası) gibi onu sembolize eden bazı nesnelere/gereçlerin arasında *zahurti*-de olmalıdır. NIN.DINGIR-rahibesinin Hitit ana festivallerinde, *zahurti*-nesnesine oturması/oturmasa da onunla ilgili ritüel uygulamalarının bir parçası olarak birlikte geçmesi ikisinin arasındaki yakın ilişkiyi göstermektedir. Hem Mezopotamya’da hem de *Hatti* memleketinde önemli bir kült görevlisi olarak karşımıza çıkan NIN.DINGIR-rahibesinin “kutsal evlilik” barındıran ritüellerle de yakın ilişkisi bulunmaktadır. NIN.DINGIR-rahibesinin ve *zahurti*-nesnesinin birlikte geçtiği metin bilgileri, özellikle Eski Hitit Dönemi sanatı açısından son derece önemli Bitik, İnandık ve Hüseyinde A vazolarında görülen ortak sahneler(in)deki “kutsal evlilik” betimlemeleri ile karşılaştırabileceğimiz bazı unsurları taşımaktadır. İnandık ve Hüseyinde A vazolarındaki üçüncü friz son sahnesindeki tasvirlerde bir nesne üzerinde oturur vaziyette görünen iki kadın görülmektedir. Solda bulunan kadın, sağ taraftaki kadın tarafından süslenmektedir. Bu ritüel eylemi “yağ sürmek/yağlanmak (mesh edilmek)” anlamlarına gelen Hititçe *išk(iya)*- fiili ile eşitleyebiliriz. Diğer yandan söz konusu iki kadının oturduğu “*ahşap ayaklı ve üzeri örtülü bir çeşit divan*” tasvirinin ise Hitit metinlerinde geçen ^(GIŞ)zahurti- olması gerektiğini düşünmekteyiz.

ARTICLE INFO

Article History:

Received: August 8, 2023

Accepted: August 31, 2023

Keywords:

Hitite,

^(GIŞ)zahurti-,

İnandık,

Hüseyinde,

Sacred Marriage.

ABSTRACT

In the Hittite texts ^(GIŞ)zahurti- (/zaharti-) was at first defined as a “metal object”. However, this word [*muš*]abu (*wašabu*=to sit) which is mentioned as Akkadian in bilingual texts is “a place of residence, abode”; It is seen together with the meaning of “seat, chair, armchair or sofa”. At the same time, it is known that the NIN.DINGIR-priestess also performed the act of *eš*- “to sit” on the *zahurti*-object in rituals. During these rituals, *zahurti*- should be among some objects/materials that symbolize it, such as *šiu-naš aniyatta*-clothes, *huluganni*-(chariot). The fact that the NIN.DINGIR-priestess sits on the *zahurti*-object during the Hittite main festivals, or even though she does not sit, together as a part of the ritual practices related to it shows the close relationship between the these two. NIN.DINGIR-priestess, who appears as an important cult servant both in Mesopotamia and in the homeland of Hatti, also has a close relationship with rituals that include “sacred marriage”. The text information, in which the NIN.DINGIR-priestess and the *zahurti*-object have seen together, carry some elements that we can compare with the “sacred marriage” depictions in the common scene(s) seen in the Bitik, İnandık and Hüseyinde A vases, which are extremely important for the art of the Old Hittite Period. The depictions in the last scene of the third frieze on the “İnandık” and “Hüseyinde A” vases shows clearly two women sitting on an object. The woman on the left is adorned by the woman on the right. We can equate this ritualistic action with the Hittite verb *išk(iya)*-, which means “to lubricate/to be lubricated (to be anointed)”. On the other hand, we think that the depiction of “a kind of sofa with wooden legs and a cover” on which the two women in question sit must be ^(GIŞ)zahurti-object, which is mentioned in the Hittite texts.

* Sorumlu yazar/Corresponding author.

e-posta: sbozgun@ankara.edu.tr

EXTENDED ABSTRACT

According to Hittite texts, the word ^(GiS)*zahurti*-(/*zaharti*-) was initially thought to describe a “metal object” and possibly a “musical instrument”. Later on, it was evaluated that this word means “an object used to sit on” due to the occurrence of this word with the verb *eš*- “to sit” and its equivalents in Akkadian texts, and it was given the equivalent of “seat, chair”. However, according to the Polvani, on the other hand, states that *zahurti*- can be equated with ZAG.GAR.RA (Hit. *ištanana*-) and is “easy to carry”; emphasized that it should be a removable platform/altar/pedestal.

Since there is always only one *-h-* in the writing of ^(GiS)*zahurti*-(/*zaharti*-), it is considered that it cannot be of Indo-European origin. The object, which has usage examples in both genders (*za-hur-ti LÜ-ni-li*; *za-hur-ti MUNUS[-ni²-li²]*), is most of the time mentioned as being made of wood. In an inventory text, it is understood that “copper” and “gold” were probably used in the construction of some parts/sections of *zahurti*- and “a cloth and leather cover was laid on it”.

At the same time, there is a “servant” with the title EN ^(GiS)*zahurti*-, seen in Hittite festivals, regarding the *zahurti*-object. Although it is clear that the official in question had an important place in the cult, it remains unclear what kind of task he assumed. The servant in aforementioned is never depicted as someone carrying the *zahurti*- object or sitting on it.

It can clearly seen in the cuneiform texts that the *zahurti*- object was prepared/carried only by the scepter(s)-man(s) and the palace servants for the NIN.DINGIR-priestess (*eš*-) to “sit” and that these ceremonies had an important place among the Hittite main festivals. NIN.DINGIR-priestess, as a princess, performs her priestly duties in celebrations and rituals in the cult of the kingdom. The fact that she sits on the *zahurti*-object or does not sit together as a part of the ritual practices related to her shows the close relationship between them. In this tradition, she performs various ritual practices with the royal family, eats and drinks like a king, queen or heir prince, and makes offerings one after the other. NIN.DINGIR-priestess is part of a tradition from the Old Hittite to the Imperial Period. There is never a personal name for the priestess in Hittite texts and there is no direct devotion to any God. She is an important cult servant both in Mesopotamia and in homeland of Hatti, therewithal she is representing the female member of the royal family. The NIN.DINGIR-priestess should be in charge of the rituals related to the “sacred marriage”. It has symbols such as “*šiunaš aniyatta*-clothing” that emphasizes its status, or “scepter(s)-man(s) running in front of it” or “*huluganni*-(chariot)” that carries it to cult areas. In addition to these symbols, which are necessary for her status, we think that the “sacred *zahurti*-object” used in Hittite main festivals can also be associated with NIN.DINGIR-priestess and used as a special symbol of her.

On the other hand, it is considered that the parallel/common scenes in the Bitik, İnanlık and Hüseyindede A vases, in which there are depictions with the theme of “sacred marriage”, can be associated with this nun. The final scenes of the third frieze appearing in İnanlık and Hüseyindede A are similar. In both vases, a adorning woman, possibly a “queen/goddess”, is depicted, while another woman sitting opposite side of her and helping to adorn her is depicted. The adornment described here must be related to the act of “oiling/to be lubricated (anointed). This action is also used as a symbolic meaning during the change of status in cuneiform texts. The action in question should be equated with the verb *išk(iya)*- “to apply ointment/oil (to be anointed)” in Hittite texts.

In both vases, the depiction of “a kind of bed/throne/sofa (divan)” with wooden legs and a cover is clearly seen, where “women sit” and ritual “oiling (anointing)” is practiced. The “sacred union of the king-queen” (*hieros gamos*) scene, which is not depicted in Hüseyindede A but appears as the last scene of the İnanlık vase, is located on the frieze just above the “covered bed/throne/sofa (divan)” depiction.

According to a Hittite festival text, “sexual union of (king and queen)” is expressed (with the *-ške-* form of the verb *arark-*) immediately after the being taken/removal of the “sacred *zahurti*-object”. This parallels the portrayal depicted before the “sacred union” scene in the İnanlık vase.

We think that the Hittite name ^(GiS)*zahurti*- can be equated with the “divan (sofa)” on which the queen’ and the woman helping to lubricate/adorn her in the İnanlık and Hüseyindede A vases sit and covered with a cloth or some cover.

Intense action by the woman on ^(GiS)*zahurti*-, helping the other to adorn, the verb *išk(iya)*- which means “to apply ointment/oil (to be anointed)” in Hittite texts and this action symbolizes a change in status.

In addition, the “standing male figure”, which is not depicted in the İnanlık vase, but in Hüseyindede A vase, next to two women, is “*lord of zahurti*-” (EN *zahurti*-) due to since his task is not clearly defined in the texts and there is no textual passage with NIN.DINGIR so far, we think that it is unclear whether it can be defined.

Giriş

Hitit metinlerine göre, ^(GIŞ)*zahurti-*(/*zaharti-*) kelimesinin ilk olarak “metal bir nesne”yi tanımlayabileceği ve olasılıkla da bir “müzik aleti” olduğu düşünülmüştür (Alp, 1940, s. 31; HW, 1954, s. 258). Yapılan bu ilk yorumun aksine kelimenin *eš-* “oturmak” fiili ile birlikte geçişi ve *za^rharti^r-*’nin Akadca [*muš*]*abu* (*wašabu*=oturmak) “ikamet edilen yer, mesken; oturacak yer, sandalye, koltuk veya divan” karşılığından dolayı (CTH 299.3 HT 42 ay.10 *za^rhar-ti^r-iš*) “üzerine oturmak için kullanılan bir nesne” anlamında olduğu değerlendirilmiş ve “koltuk, sandalye” karşılığı verilmiştir.¹

Polvani ise *zahurti-*’nin Hitit devletinin bazı ana festivallerinde kullanıldığını vurgulayarak bu tabirin anlamsal karşılığının sözlük listesinde, Akadca *mušabu* ile karşılanmasına rağmen, CTH 303.1KBo 1.42 ay.IV (22) [*zag-x(x)*][*x*]-*x^r-bu* DINGIR^{MEŠ}-*aš* MIN okunuşunun [*mu^r*]-*ša^r-bu* olarak tamamlanmasını ve ZAG.GAR.RA (Hit.*ištanana-*) ile eşitlenebileceğini, böylece nesnenin “kolay taşınabilir; kaldırılabilir bir platform/altar/kaide” olması gerektiğini vurgulamıştır (Polvani, 1988, s. 215).

^(GIŞ)*zahurti-*(/*zaharti-*)’nin etimolojisi dikkate alındığında, *har/hur* hecesi ile (*za-hur/har-ti*) yazıldığından her iki okunuşun da doğru olabileceği, bununla birlikte daima bir tek *-h-* söz konusu olduğundan Hint-Avrupa kökenli olamayacağı değerlendirilmektedir (Kloekhorst, 2008, s. 1021-1022). Diğer yandan yalnızca Hitit kanunlarında §126’da geçen, ^{GIŞ}*za-ah-ra-in* (KBo 6.10 II 11; KBo 6.19 II² 8; (tamamlama ile) KUB 29.28 I [4]); ya da determinatifsiz *za-a[h-ra-in* (KUB 29.27+ [6]) “kutsal bir nesne; kapı tokmağı²; oturak/sandalye”) kelimesinin, *-ri* hecesi silinerek yazılan bir *-ti* işareti ile birlikte *Dupl.Bo* 8202+*Bo* 10095 2’ye göre ^{GIŞ}*za-hur-ti* okunabileceği belirtilmiştir (Hoffner, 1997, s. 115; Fuscagni, 2007, s. 173). Söz konusu bu yazımın yazman tarafından yapılan bir kopyalama hatası mı yoksa orijinaline sadık kalmak için yapılmış bir düzenleme mi olması gerektiği belirsiz kalsa da Hoffner kelimenin çevirisini “tahta bir sandalye/koltuk” olarak vermiştir.²

Kutsal ^(GIŞ)*zahurti-*Nesnesi ve Kullanımı

Birlikte geçtiği nesnelere dikkate alındığında, bazı mutfak gereçleri ve oturulacak nesnelere içerisinde yer aldığı;³ (CTH 677.9 KUB 42.107 ay.IV⁷ (7) 5 *za-hur-ti* LÚ-*ni-li* 2 *za-hur-ti* MUNUS[-*ni²-li²* “5 erkek tarzında *zahurti-*nesnesi, 2 kadın [tarzında] *zahurti-*nesnesi” (Neu, 1980, s. 38); CTH 635.13.A KBo 20.16+ ay.⁷ (13) 1 ^{GIŞ}*za-hur-ti* LÚ-*ni-li*]; CTH 635.13.B KBo 20.30(+)) II (1) 1 *za-hur-ti* LÚ-*ni-li* x]) özellikleri bakımından da “kadın ve erkek tarzında” tanımlandığı görülmektedir (Popko, 1994, s. 100-101).⁴ Bu yönüyle iki farklı cinsiyette de

¹ Yorum ve değerlendirmeler için bkz. Laroche, 1965, s. 85; Savaş, 2002, s. 707; Kloekhorst, 2008, s. 1021-1022; HEG (Z), s. 615.

² CTH 292 Bo 8202+ (2’) [*ták-ku I-NA KÁ É.GAL*] ^{GIŞ}*za-hur-tiku[-iš-ki ta-a-i-ez-zi*] (3’) [6 GÍN.GÍN KÜ.BABBAR *pa*]-*a-i*, metnin paralellerinde “[Eğer] her[hangi biri sarayın kapısında] ‘ağaçtan’ bir *zahurti-nesnesi* [çalarsa], [6 şekel gümüş ödeye]cek”, Hoffner, 1997, s. 115, 203; ^{GIŞ}*zahrai-* “kutsal bir sembol, amblem; saray girişine konan bir nesne, oturmak için kullanılan bir tür nesne, sandalye; kapı tokmağı”, HW, 1954, s. 257; Kloekhorst, 2008, s. 1023; HEG (Z), s. 614. Kelimenin etimolojik yorumu ise *zah(h)-* “vurmak” fiilinden türeyen *zah(hu)rai-* “kırmak, ezmek” ile ilgili olabileceği yönündedir.

³ CTH 670.3263 KUB 42.107 ay.IV⁷ (4) 20 ^{DUG}LIŞ.GAL *ku-uš-ku-uš-ša-aš* 50 ^{DUG}GAL (5) 5 ^{DUG}*pal-hi* GAL 5 ^{DUG}*pal-hi* TUR (6) 50 ^{GIŞ}*ha-pu-ti* 50 ^{GIŞ}GİR.GUB (7) 5 *za-hur-ti* LÚ-*ni-li* 2 *za-hur-ti* MUNUS[-*ni²-li²*] (8) 50 ^{GIŞ}*ti-i-pa-aš* 2 *ME* ^{GIŞ}*tar-wa-li* (9) 30 ^{GIŞ}*tar-wa-li* ^{GIŞ}*ku-uš-ku-uš-ša-aš*.

⁴ *zahurti-*nesnesinin sayısı ile geçtiği bir diğer metin fragmanı ise CTH 670.962 KBo 51.150 (3’)] *pí-an-zi* 1 ^{GIŞ}*za-hur-ti*[-.

kullanım örneklerine rastlanılan Akadca “oturulacak nesne”lerle uyum göstermektedir (CAD (K), s. 590; Polvani, 1988, s. 215).

Diğer kült nesnelere farklı olarak ayırt edici özellikleri dikkate alındığında çoğu zaman ağaçtan bir nesne olarak geçen *zahurti*’nin, bir envanter metninde olasılıkla bazı parçalarının/bölümlerinin yapımında “bakır” ve “altın” kullanıldığı (CTH 248.II KUB 38.38 öy.12’ ... 1^{EN} *za-h[ur-t]i-iš* ‘URUDU GUŠKIN’) ⁵ ve “üzerine kumaş ile deriden bir örtü serildiği” anlaşılmaktadır:

CTH 627 KUB 56.46+ ay.VI⁶:

19’ LÚGUDU ₁₂ ^{URU} <i>Ta-ú-i-ni-ya</i> KÚŠNÍG.BÀR	19’-21’ <i>Tawiniya</i> merhemli-rahibi, <i>taršiliya</i> -görevlisinin <i>zahurti</i> -nesnesi altına serdiği, deri örtü (ve) 1 kumaşı
20’ 1 ^{TÜG} BÀR- <i>an za-hur-ti-ya</i> LÚ <i>ta-ra-ši[-ya</i>	
21’ <i>ka-at-ta-an ku-e iš-pár-ra-an-z[a</i>	22’ [a]lr. ...
22’ [d]a-a-i ...	

Aynı zamanda *zahurti*-nesnesi ile ilgili olarak Hitit festivallerinde görülen EN ^{GIŠ} *zahurti*-ünvanlı bir de “görevli” bulunmaktadır. Söz konusu görevlinin kültürde önemli bir yeri olduğu açıksa da ne gibi bir görev üstlendiği belirsiz kalmaktadır:

CTH 612.b.A KBo 4.9:⁷

V	V
42 <i>nu</i> LÚ.MEŠ <i>hal-li-ya-ni-e-eš</i> LÚ.MEŠ ALAM.ZU ₉	42 ve <i>halliyari</i> -kült şarkıcıları, ALAM.ZU ₉ -adamları
43 LÚ <i>pal-wa-tal-la-aš</i> LÚ <i>ki-i-ta-aš-ša’</i>	43 <i>palwatalla</i> -adamı ve <i>kita</i> -adamı
44 <i>IT-TI</i> GIŠ ^{DINANNA} ^{HI.A} <i>pát i-ya-an-ta-ri</i>	44 lirlerle birlikte oradan yürürler.
45 <i>nu-za pa-a-an-zi A-ŠAR-ŠU-NU ap-pa-an-zi</i>	45 ve kendileri giderler, yerlerini alırlar.
46 LÚ.MEŠ MU ÚTUL <i>ME-E UZU ti-ya-an-zi</i>	46 Aşçılar bir tencereye et suyu koyarlar
47 <i>nu i-ku-ma-an</i> ^{UZU} YÀ <i>šar-ra-an-zi</i>	47 ve soğuk yağlı etleri yayarlar.
48 LÚ ^{GIŠ} <i>GIDRU A-NA</i> LÚ.MEŠ <i>Ú-BA-RUM EN</i> ^{GIŠ} <i>za-hur-ti-eš</i>	48 Asa(lı)-adam, yabancıların (ve) <i>zahurti</i> -beyinin
49 [t] <i>u-un-na-ak-ki-iš-eš-na-aš</i> LÚ.MEŠ DUGUD	49 (ve) [i]ç odanın ileri gelenlerinin
50 <i>pí-ra-an hu-u-wa-i tu-uš a-ša-a-ši</i>	50 önünden koşar ve onlar oturur.

CTH 669.26 KBo 10.29

III	III
x+1 LÚ SA[GI.A 1 NINDA.GUR ₄ .RA EM-ŠA]	x+1 Sa[ki bir ekşi somun ekmeği]

⁵ Rost, 1961, s. 209-210; Savaş, 2006, s. 126; Burgin, 2022, s.490-491, ayrıca diğer envanter metinlerinde geçişleri için bkz. KUB 42.39 12’: 1^E ^N ^{GIŠ} *za-hur-ti-i[š]*; HFAC 9 4’: z] *a²-hur-te²-iš*, Burgin, 2022, s. 515-516, 520-521.

⁶ *Dupl.Bo* 4869 II 19’ *za-hur-ti-in-na*, CHDS 5.12; KILAM-Festivali kutlamalarında *Tawiniya* kenti görevlilerinden sıklıkla bahsedilmektedir, LÚGUDU₁₂^{URU} *da-a-ú-ni-ya*, KBo 20.26+ öy.I 8; LÚ.MEŠ MUHALDIM^{URU} *da-a-ú-ni-ya*, KBo 25.18 ay.IV 8’; LÚ.MEŠ (KUR) ^{URU} *da-a-ú-ni-ya*, KBo 20.5 ay.III 15’; bu kentte özellikle Tanrı Telipinu ve Tanrıça Teteşhapi adları öne çıkar, Hattuša’nın 20 km güneyinde yer alan bu kentten bahseden metinler çoğunlukla festival ve kült metinlerinden oluşmaktadır, Zinko, 2016, s. 545-557; Kültepe metinlerinde karum *tannia*, Hitit *Tawiniya* ve Helen *Tavium*, Strobel, 2008, s. 281.

⁷ Badali-Zinko, 1989, s. 27.

2' <i>a-aš-k[a-an⁸ ú-da-i]</i>	2' kap[ıya getirir].
3' LUGAL- <i>i pa-a-[i LUGAL-uš pá-r-ši-ya]</i>	3' Krala veri[r (ve) kral (ekmeği) böler/kırar.
4' LÚS[AGI.A- <i>aš-kán LUGAL-i]</i>	4' S[aki krala]
5' NINDA.GUR ₄ .RA <i>e-e[p-zí]</i>	5' ekmek tu[tar]
6' <i>na-an-kán p[a-ra-a pé-e-da-(a-i)]</i>	6' ve onu dı[şarı götürür/çıkarır].
7' EN GIŠ ⁹ <i>za-hur-ti</i>	7' <i>zahurt[i]-beyi</i>
8' ^D <i>Hal-li-ya-aš</i> [8' Halliya [
9' <i>ar-nu-wa-an[-zi]</i>	9' getirir[er.

Söz konusu erkek görevli her iki festivalin dışında Arinna'nın Büyük Festivali ile yakın ilgili olarak geçmektedir:

CTH 634.1.A KUB 20.76+Bo 7553⁹

I	I
1 [L]Ú GIŠGIDRU <i>pé-ra-an hu-u-wa-a[-i]</i>	1 Asa(lı)-[ad]am önden koşa[r],
2 EN GIŠ ⁹ <i>za-hur-ti-uš a-ša-a-ši</i> 'LÚ' G[¹⁰ GIŠGIDRU]	2 <i>zahurti-beyi</i> oturur. [Asa(lı)]- ^r adam ^r ,
3 A-NA LÚ.MEŠ ⁹ NAR <i>zi-nir te-[ez-zi]</i>	3 müzisyenlere <i>zinir</i> d[er].
4 LÚSAGI.A <i>wa-aš-ša-an-za</i> [4 Saki örtünmüş (vaziyette)[
5 A-NA GIŠ ⁹ DİNANNA ^{HLA} <i>pé-ra-an hu-u-wa-^ra^r[-i]</i>	5 Lirlerin önüne koş ^r a ^r [r].

CTH 634.1.G IBoT 4.119+KUB 46.6¹⁰

öy.I	öy.I
2' [t(a-aš-ta GAL ME-ŠE-D)] GAL DUMU ^{MEŠÉ} .GAL- <i>ya</i>	2' [S(onra saray muhafı)zlarının başı] ve saray görevlilerinin başı
3' [(pa-ra-a pa-a-a)n-z]i LÚ GIŠGIDRU <i>pi-ra-an</i>	3' [(giderl)er]. Asa(lı)-adam önde
4' [(hu-a-w)a-i(ta DUMU ^{ME})] ^Ş .LUGAL <i>a-ša-a-ši</i>	4' [(koşa)r (ve prensle)]r oturur.
5' [L(Ú.MEŠ ⁹ MUHALDIM ha-an-te-i)]z-zi <i>ti-an-zi</i>	5' A[(şçılar en ön)]e geçerler.
6' [(LÚ GIŠGIDRU <i>pi-ra-an h(u-u)-wa-a-i</i>	6' [(Asa(lı)-adam önd)]e k(oş)ar].
7' [(ta EN GIŠ ⁹ <i>za-hur-ti-uš</i>) ...] LÚ.MEŠ ⁹ _x [7' [<i>zahurti-beyi</i>) ...] x-görevliler[
8' ... (AR-KU-TU- <i>ya</i>) a[(ša-a-ši)]	8' ... (ve ARKUTI) o[(turur)].

Yine bir başka festivale ait İmparatorluk Dönemine tarihlenen metinde ise *zahurti*-nesnesi ile ilgili birlikte, verilecek bir ziyafet için yerlerini alan önemli kişiler görülmektedir. Metinde bu kişilerin “*zahurti*-nesnesine oturduğu” anlaşılrsa da burada kastedilenin (<EN> GIŠ⁹*zahurti*-) “*zahurti*-(nesnesi) <beyi> olması gerektiği ve bir yazım eksikliği olduğu dikkate alınmalıdır (Alp, 1983, s. 81-82; HEG (W-Z), s. 617):

⁸ Tamamlama belki *a-aš-ka-az* bkz. Kay.287 ay.² 4', Bozgun-Yalçın, 2021, s. 7.

⁹ Gonnet, 1982, s. 48-53; Groddek, 2004, s. 129-132.

¹⁰ Dupl.CTH 634.1.B KBo 11.52 II 1'-9', Gonnet, 1982, s. 54-55; par. CTH 666 KBo 31.184 IV 2'-6', Popko, 2009, s. 96.

CTH 627 KBo 45.48(+)/KBo 45.47¹¹:

öy.II

7' ta LÚ^{GIŠ}GIDRU A-NA LÚ.MEŠÚ-BA-RÚ

8' pé-ra-an hu-u-wa-a-i

9' na-aš a-še-ša-an-zi

10' <EN>^{GIŠ}za-hur-ti Ú^{LÚ.MEŠ}DUGUD¹ NAP-TA-NIM

11' 'a'-še-eš-šar da-pi-an a-še-ša-an-zi

öy.II

7' ve Asalı-adam, misafirlerin²/yabancıların²

8' önünden gider/koşar,

9' ve onlar otururlar/yerlerine geçerler.

10' zahurti-nesnesi <beyi> ve ileri gelenler/önemli kişiler¹ kült-ziyafetine

11' oturmak için hepsi yerlerini alırlar.

Söz konusu görevli hiçbir zaman zahurti-nesnesini taşıyan ya da onun üzerine oturan biri olarak tasvir edilmemektedir. zahurti-nesnesinin geçtiği ilk metin bilgileri olan Eski Hitit Dönemine ait Saray Kroniklerinde,¹² “bir masa ile birlikte zahurti-nesnesi konukların bulunduğu alana yerleştirilmektedir”. Buradaki törenin/ziyafetin katılımcıları muhtemelen kral ve prenslerin huzurunda bulunan yüksek rütbeli görevlilerdir ancak yine (de) “masa ve zahurti-nesnesi”nin kime düzenlendiği ve ona kim(ler)in oturması gerektiği belirsiz kalmaktadır:

CTH 8.D KUB 36.104:¹³

ay.III

3' pi-ra-a-na LÚu-ri-a[n-ni(-)]

4' at²-ta-ma-'ri'¹(-) ...] x wa-x[5' 'za-hur-ti-iš-ši'¹⁴ [...] 'ki-it'-ta^{GIŠ}BANŠUR¹-u[š-še ki-it-ta]6' 'a'-ri-ya-'al-li'-ma a-pé-el¹-la a-pé-el-la' [

ay.III

3' ve önde uri[anni]-görevlisi[

4' ...

5' Ona bir 'zahurti-nesnesi' [...] 'kon'ur (ve) [ona] bir 'masa' [konur].

6' Ayrıca bir sepe't' (içinde) onun (ve) o'nun' [

7' LÚ.MEŠDUGUD LÚ^{MEŠ}ŠUKUR.ZABAR pi-ra-aš²-mi-i ta-ša-an-zi še-e-r[a(-)]8' e-eš-zi^{LÚ}u-ri-an-ni¹ma I-NA UD 3^{KAM} 1 UDU IŠ-TU É.GAL da¹-a²[-i²]9' [pá]r-šu-ur i¹-iš-ša-an-zi ...

7' İleri gelenler (ve) bronz-mızraklı adamlar onlara dönük/(doğru) öne otururlar, üzeri[ne

8' oturur. u¹ri¹[anni]-görevlisi ise, 3.gün saraydan 1 koyun al[ır].²

¹¹ Alp, 1983, s. 81-82; Roszkowska-Mutschler, 2005, s. 61-64.

¹² Görevlerinde hatalı uygulamalar yapanlar ya da yas dışı eylemlerde bulunanlar ile ilgili cezalandırmalardan bahseden fakat herhangi bir kral adının anılmadığı, ABI LUGAL ve LUGAL ifadelerinin yer aldığı Saray Kroniklerinin tarihlendirmesi I. Murşili'ye atfedilir, metin grubundaki olaylar/anlatılar ise I. Hattuşili'ye tarihlendirilmektedir, Dardano, 1997, s. 10vd.; Zorman, 2004, s. 691vd.; krş. I.Hattuşili'nin yazar olarak kabul edilmesi hk., Forlanini, 2010, s. 118; tüm bu hikayelerin geçmiş zamanda anlatılmasının aksine ele aldığımız metinde geçen bir ziyafetin konu edildiği bölümün geniş/şimdiki zaman fiillerinin kullanılması, ziyafetin o sırada gerçekleşmiş olabileceği yönündedir, Zorman, 2004, s. 704; diğer yandan bu ziyafet, hikayelerin anlatıldığı bir alan olarak yorumlanmaktadır, Gilan, 2015, s. 129; ilgili metnin yazarının Anitta olabileceği ve babası Pithana dönemi hakkında bilgi verdiği hk. Kloekhorst, 2020, s. 143vd.

¹³ Söz konusu metnin biçimsel ve yazım özellikleri bakımından CTH 3.1.A KBo 22.2 ile arasındaki yakın benzerlikleri vurgulanarak, içeriğinin henüz Hattuša başkent olmadan, Hattuša arşivinin dışından kaynaklanabileceği ve Anitta ile ilişkilendirilmesi önerilmiştir, Waal, 2015, s. 151, 225; Kloekhorst, 2020, s.150-151. Bu durum zahurti-nesnesinin ikonografik buluntularıyla Hattuša dışında karşılaşılabileceğimizi göstermesi açısından önemlidir. Ayrıca bkz. Dupl.A.KBo 3.34 III'te yer alan sahnesinin tasviri burada devam etmiş olabilir, Dardano, 1997, s. 60-61, 115.

¹⁴ zahurti-ši (Sg.Nom.; -ši “ona”), Neu, 1995, s. 227.

9' (Koyun etinden) bir *parşur*(-yemeği)
yaparlar/hazırlarlar ...

zahurti-nesnesinin, sadece NIN.DINGIR-rahibesinin (*eš*-) “oturması” için asa(lı)-adam(lar) ve saray görevlileri tarafından hazırlandığı/taşındığı ve bu merasimlerin ise Hitit ana festivallerinde önemli bir yer tuttuğu çiviyazılı metinlerinde görülmektedir: (KUB 20.11 II 9’; KUB 11.25 III 17; ayrıca *eš*- “oturmak” ile birlikte KBo 20.85 III 3-4, IV 5’-7’; KBo 22.175(+)-KUB 58.54 r.Kol.8’-9’; LÚ^(MEŠ)GIŠ GIDRU ile KBo 53.123+Bo 3568 öy.I 2 (*da-an-zi*); KBo 22.175(+)-KUB 58.54 r.Kol. 8’-9’ (*pé-e-da-i*); KBo 20.85 öy.III 3’ (*pé-e-da-i*); KBo 54.136 3’; bir yerde DUMU^{MEŠ} É.GAL ile KUB 11.25(+)-IBoT 2.96 III 17’-18’).

CTH 627.A KBo 38.12+¹⁵:

ay.V[?]

5' *ma-a-an* LÚ.ME[^šNAR GIŠZA.LAM.GAR-az *pa-an-zi* 2 DUMU^{MEŠ} É.GAL GIŠ*za-hur-ti ap-pa-an-zi*]

6' *ta-an* GIŠZA.[LAM.GAR-*aš pé-e-ra-an* LÚ GIŠGIDRU *za-hur-ti-in ú-da-i ta-an* NIN.DINGIR-*i da-a-i ta-aš-ša-an*]

7' NIN.DINGIR-*aš e[-š]a x[...]*

8' 1 ^{TÜG}BÁR'-*an* [D]UMU.É.[GAL ...]

9' *za-^rhur-^ti ki-^ri-it-^r-[ta ...]*

10' [LÚN]AR-y[*a n*]e-ku-ma-[*an-za*]^(?)...

ay.V[?]

5' [Şarkıcı-adamlar çadırdan gidecekleri] zaman, [2 saray-görevlisi *zahurti*-nesnesini tutarlar/alırlar].

6' Onu, *zahurti*-nesnesini ça[dırın önüne asa-adamı/görevlisi getirir ve onu NIN.DINGIR-rahibesi için yerleştirir ve üzerine]

7' NIN.DINGIR-rahibesi o[**tu**]rur.x[...]

8' 1 elbiseyi/kumaşı/örtüyü [s]ara[y-görevlisi ...]

9' *zahurti*-nesnesi (üzerine) koy[ar ...]

10' v[e] şarkıcı-adam [ç]ıp[lak][?]...

NIN.DINGIR-rahibesi, bir prenses olarak krallığın kültüründe kutlamalarda ve ritüellerde rahibelik görevini yerine getirmektedir ve *zahurti*-nesnesine oturması/oturmasa da onunla ilgili ritüel uygulamalarının bir parçası olarak birlikte geçmesi aralarındaki yakın ilişkiyi göstermektedir. Bu geleneğin içerisinde o, kraliyet ailesi ile birlikte çeşitli ritüel uygulamalarını yerine getirmekte kral, kraliçe ya da veliaht prens gibi yiyip içmekte ve peş peşe adaklar sunmaktadır. Eski Hitit'ten itibaren İmparatorluk Dönemine kadar devam eden bir geleneğin parçası konumundaki söz konusu rahibe için Hitit metinlerinde hiçbir zaman kişisel bir isim yer almamakta ve doğrudan da bir Tanrıya bağlılığı ise bulunmamaktadır (Taggar-Cohen, 2006, s. 319).

Hem Mezopotamya'da hem de *Hatti* memleketinde önemli bir kült görevlisi olarak karşımıza çıkan NIN.DINGIR-rahibesi, üçüncü binyılda Ebla'da bir Tanrı'nın baş rahibesi olarak görev yapan “*kralın kız kardeşi*” veya “*kralın kızı*” olan kraliyet ailesinin kadın üyesini temsil ederken Eski Babil Dönemi metinlerinde “*bir hanımefendinin tahtının ve yatağının kurulması ve müstakbel rahibenin yatakta yatması da dahil olmak üzere kutsal evlilik içeren bir ritüelde*” rahibe olarak yer aldığı anlaşılmaktadır (Taggar-Cohen, 2006, s. 314-315).

Eski Babil'de olduğu gibi Hitit metinlerinde de “kutsal evlilik”le ilgili ritüellerde görevli olmalıdır. Söz konusu bu ritüellerde, tıpkı kralın ritüel uygulamalarını gerçekleştirirken taşıdığı sembolik törensel nesnelere/gereçler gibi, kendi statüsünü vurgulayan “*şiunaş aniyatta-giysisi*” ya da “önünde koşan asa(lı)-adam(lar)” veya onu kült alanlarına taşıyan “*huluganni*-(arabası)” gibi sembolleri bulunmaktadır (Taggar-Cohen, 2006, s. 319-320).

¹⁵ CTH 627.2.b KBo 20.83 ay.1'-7'ye göre tamamlanmaktadır, Groddek, 2004a, s. 9, 20-21; Burgin, 2019, s. 86-87, 97.

Onun statüsünün gerekliliği olan bu sembollerin yanı sıra Hitit ana festivallerinde kullanılan “kutsal *zahurti*-nesnesi”nin de yine NIN.DINGIR-rahibesini ile ilişkilendirilebileceğini ve yine onun özel bir sembolü olarak kullanıldığını düşünmekteyiz.

Diğer yandan özellikle “kutsal evlilik” temalı betimlemelerin yer aldığı Bitik, İnandık ve Hüseyinde A vazolarındaki birbirine paralel/ortak sahneler (Yıldırım, 2005, s. 768), NIN.DINGIR-rahibesinin ve *zahurti*-nesnesinin geçtiği metinlerle karşılaştırıldığında bazı unsurlar son derece dikkat çekicidir. Bilindiği üzere Bitik vazosunda; alçak iskemlelerde karşı karşıya oturan, solda erkek, sağda bir kadın, kadının başörtüsünü/duvağını açar vaziyette “kutsal bir evlilik” sahnesi tasvir edilmiştir (Özgüç, 1958, s. 5-7; Darga, 1992, s. 55-57). Benzer bir sahne İnandık vazosunun üçüncü frizindeki son tasvirde de yer almaktadır. Her iki vazosun da paralellikler taşıdığı ve farklı cinsiyetlerdeki figürlerin tasvir edildiği düşünülmüştür.

Foto 1: İnandık kült vazosu.

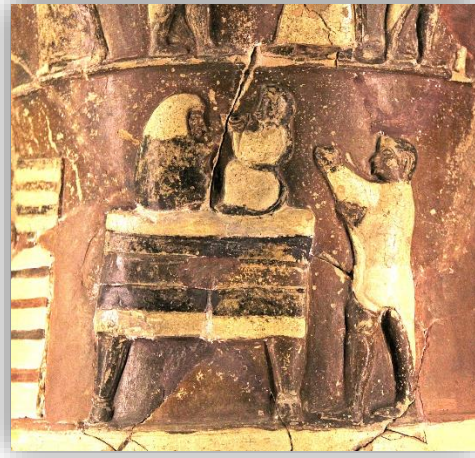
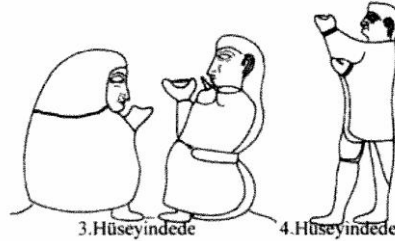

Foto 2: Hüseyinde A kült vazosu.

Çizim: Hüseyinde A kült vazosu, Yıldırım, 2008, s. 850.

Ancak Hüseyinde A’da çok açık görülebilen İnandık vazosunun üçüncü frizi ile benzer bir sahne yer almaktadır. Bitik’ten farklı olarak her iki tasvir de kadındır ve yatakta/divanda oturan iki kadından biri, karşısındaki “kraliçe” ya da “Tanrıça”nın süslenmesine yardımcı olmaktadır (Yıldırım, 2005, s. 768; Yıldırım, 2008, s. 844).

İnandık vazosundaki gibi bir “kutsal birleşme” sahnesinin tasvir edilmediği Hüseyinde A vazosunda, “kraliçe/Tanrıça” olması muhtemel süslenen kadının, karşısında ayakta duran erkek figürünün de “damadı/(kralı)” ya da “Tanrıyı” temsil ettiği; yatak/divan üzerindeki siyah elbiseli kadının üst frizde araba üzerinde taşınan belki bir Tanrı(ça) heykeli olabileceğinin de düşünülmesi gerektiği vurgulanır (Yıldırım, 2008, s. 844).

Buradaki sahnelerin açıklanabilmesine tek başına yeterli olmasa da evlilik durumunda özellikle de NIN.DINGIR ünvanlı bir kadının aile içerisindeki statüsünü açıklamamıza

yardımcı olabilecek Kültepe'den bir metin bulunmaktadır. Buna göre, *Harşumelka*, *Hamala* gibi yerli isimlerin yer aldığı bir mahkeme kaydında:

NIN.DINGIR (metinde DINGIR.NIN) (fonetik *qubabtum*) tanımlaması ile Şalim-Aşşur'un Hamala ile evli kızı Harşumelka'nın eve getireceği ve yine Şalim-Aşşur'un kızı, (NIN.DINGIR) rahibe Ziki'nin onlarla birlikte yaşayacağı belirtilmekte ve “*rahibe Ziki onun (Hamala'nın) annesi gibi, onlarla oturacak, beslenecek ve yağlanacak (parfümlenecek)*”¹⁶ ifadeleri geçmektedir.

Kültepe metninde de geçen (NIN.DINGIR-rahibesi için) “*yağlanacak (parfümlenecek)*” ifadesi, Hitit metinlerinde rahiplik (KUB 36.90 öy.15'-18'), krallık (KUB 36.119+ 3'-4')¹⁷ atamaları esnasında veya bir savaş tutsağının kral gibi gösterilmesi esnasında (KUB 24.5 öy.19); Amarna metinlerinden bilinen, Taku'nun Nuhaşşe'ye kral olarak atandığında (EA 51: 6); aynı şekilde Alaşiya kralı tarafından tahta geçen Mısır firavununa yağ gönderilmesinde (EA 34) ya da farklı olarak Emar tabletlerinde de NIN.DINGIR rahibesinin atanmasına ilişkin ritüelde (Emar VI.3 369), statü değişikliği esnasında sembolik bir anlam olarak da kullanılmaktadır (Hoffner, 1995, s. 111; Akdoğan-Şimşek, 2022, s. 250-251). Yine benzer bir uygulamayı (i.giş sag) “başın mesh edilmesi” sevinç ve kutlama töreninin bir parçası olarak Ebla metinlerinde de görmekteyiz (Vigona, 2000, s. 22).

Gerek Kültepe gerekse Emar tabletlerinde geçen NIN.DINGIR rahibesi ile ilgili “*yağ sürmek/yağlanmak* (mesh edilmek) eylemi, İnandık ve Hüseyinde A kült vazolarındaki sahneler ile paralellikler oluşturmaktadır. Her iki vazoda da betimlenen iki kadından, solda bulunan kadın, sağ taraftaki kadın tarafından yağlanmakta/mesh edilmektedir.

Bu eylem sadece Arzawa kralı ile Mısır firavununun yazışmalarında, firavunun karısı olması için seçilen kadının başına, erkek bir görevli tarafından (Hoffner, 1995, s. 111) “(yağ) dökmek” *lilihuwai-* fiili ile ifadelendirilmekte (VBoT 1 öy.14: CHD (L-N), s. 59; Hoffner, 2009, s. 275) ancak çoğunlukla metinlerde *işk(iya)-* “merhem/yağ sürmek” fiili kullanılmaktadır. Şayet bu ritüelin, statü değişikliği esnasında sembolik bir anlam taşıdığını kabul edecek olursak bir Tanrı(ça) heykelinden ziyade statüsü değişen/yükselen bir kadını temsil ettiğini değerlendirebiliriz.

“NIN.DINGIR ünvanlı rahibe-Ziki”nin, evlenen kız kardeşi ve onun kocası ile birlikte yaşayacağı ve kendisinin ise evli olmadığı bilgisi hem İnandık hem de Hüseyinde A vazosundaki sahne ile birlikte değerlendirildiğinde “biri diğerinin süslenmesine yardımcı olan iki kadın tasvirinin, evlenen kadın ile birlikte onun bekar kız kardeşi olabileceği yönünde değerlendirme yapabilmemize olanak sağlasa da elbette ki bu durum son derece belirsizdir.

Diğer yandan her iki vazoda da “kadınların oturduğu”, ritüelik “*yağlama(mesh edilme)*” uygulamasının yapıldığını düşündüğümüz, “ahşap ayaklı ve üzeri örtülü bir çeşit yatak/taht/divan” tasviri açık bir biçimde görülmektedir.

Bu tasviri bazı araştırmacılar, CTH 414.1.AKUB 29.1 öy.17: “Kral (olarak) bana hükümdarlığı, *huluganni*'yi (ve) tahtı denizden getirdi” (*Dupl.B.* öy.4'e göre bunları getiren *Halmašuit*) ifadeleri ile birlikte değerlendirmiş ve sahnenin *Halmašuit*'i simgeleyen “yükseltilmiş bir platform olan “kült tahtı” (Popko, 1995, s. 71) ya da “kraliyet çiftinin oturduğu

¹⁶ Kültepe metinlerinde ideografik olarak yazılmış bir kelimenin işaret yerlerinin değiştirilerek yazıldığı az sayıda örneklerden biri olan NIN.DINGIR (DINGIR.NIN) veya *qubabtum* ile evlenmemiş kız çocuklarının miras haklarının özellikle kayıt altına alındığı belirtilmektedir, Albayrak, 2004, s. 6, 12-13 vd.

¹⁷ Metinde geçen kralın hangi Tuthaliya olması gerektiği tartışması hk., Gurney, 1979, s. 213-223.

bir tasvir” olarak yorumlamış; İnandık vazosunun en üst kısmında yer alan kutsal birleşme sahnesinin ise “Hupaşiya-Inara veya Telipinu-Hatepinu”yu temsil ettiğini değerlendirmiştir (Haas, 1994, s. 524).

Hüseyinde A’da betimlenmeyen ancak İnandık vazosunun son sahnesi olarak karşımıza çıkan “kral-kraliçe’nin kutsal birleşme” (*hieros gamos*) sahnesi, sözünü ettiğimiz “üzeri örtülü bir çeşit yatak/taht/divan” tasvirinin hemen üzerindeki frizde yer almaktadır. Bir festival metnine göre kral ve kraliçe tarafından gerçekleştirilen bir takım ritüel uygulamaları ile birlikte, “kutsal *zahurti-nesnesi*”nin de yer aldığı bir metne dikkat çekmek istiyoruz:

CTH 669.9.B+E KUB 11.25(+)*IBoT* 2.96¹⁸:

III 15’ DUMU.É.GAL GAD- <i>an da-a-i</i> 16’ <i>ta-aš-ta pé-e-da-i</i> 17’ DUMU ^{MES} É.GAL ^{GIŠ} ŠÚ.A BABBAR ^{GIŠ} <i>za-hur-ti-in</i> BABBAR- <i>ya?</i> 18’ <i>da-an-zi ta-aš-ta pé-e-da-an-zi</i> 19’ <i>ku-it-ma-an-ma</i> LUGAL MUNUS.LUGAL 20’ <i>a-ra-ar-ki-iš-kán-zi</i> ¹⁹ 21’ ^{GIŠ} ^D INANNA ^{HLA} GAL- <i>ma SİR^{RU}</i> 22’ ^{LÚ} . ^{MES} <i>pal-wa-tal-li-iš pal-wi₅-iš-kán-z[i]</i>	III 15’ Saray görevlisi kumaşı alır. 16’ O, onu götürür. 17’ Saray görevlileri beyaz tahttı ve beyaz zahurti-nesnesini 18’ alırlar ve götürürler. 19’ Ayrıca kral ve kraliçe 20’ cinsel olarak birlikte olurken 21’ büyük lirleri de çalarlar. 22’ <i>palwatalla</i> görevlileri/adamları (kült ile ilgili) seslenirler/haykırırlar.
23’ <i>ma-a-an zi-in-na-an-zi</i> 24’ ^{GIŠ} ^D INANNA ^{HLA} <i>ka-ru-uš-ši-ya-nu-an-zi</i> 25’ <i>na-aš</i> EGIR- <i>pa pé-di-iš-ši-pát ti-ya-an-z[i]</i> 26’ <i>na-aš-ta</i> ^{LÚ} . ^{MES} NAR ^{LÚ} . ^{MES} ALAM.ZU ₉ 27’ ^{LÚ} . ^{MES} <i>pal-wa-tal-li-e-eš</i> DUMU ^{MES} É.GAL 28’ ^{LÚ} . ^{MES} <i>ME-ŠE-DI pa-ra-a pa-a-an-zi</i> 29’ [LU]GAL- <i>ma É.ŠÀ-na pa-iz-zi</i>	23’ Sonlandırdıklarında/bitirdiklerinde, 24’ (artık) lirler(i) sustururlar. 25’ Onları (lirleri) yeniden (belirli olan) yerlerine koyarlar. 26’ Sonra şarkıcı-adamlar, ALAM.ZU ₉ -görevlileri, 27’ <i>palwatalla</i> görevlileri/adamları, saray görevlileri, 28’ saray muhafızları (yani tüm görevliler) giderler. 29’ Fakat [kr]al iç odaya gider.

İlgili metne göre (*hapax legomenon*) *a-ra-ar-ki-iš-kán-zi*, *ār(a)škanzi* “varırlar” İter.Prs.Pl.3 analizinin *ark-* yinelenerek oluşturduğu *arark-* fiilinin *-ške-* formu ile “(kral ve kraliçenin) cinsel olarak birleşimi”ni ifade etmesi gerektiği önerilmiştir (Melchert, 2001, s. 404-409). Beyaz bir *zahurti-nesnesi*, (beyaz bir taht ile birlikte) “*kral ve kraliçenin cinsel olarak birlikteliğinin*” hemen öncesinde görevlilerce götürülmekte/hazırlanmaktadır.

Sonuç

Özellikleri bakımından Eski Hitit Dönemi’ne ait Bitik, İnandıktepe, Hüseyinde A vazolarının kült tasvirlerindeki bu betimlemeler ile ele aldığımız çiviyazılı belgelerde geçen

¹⁸ Melchert, 2001, s. 404-405; Badali,1991, s. 162-163.

¹⁹ *hapax legomenon a-ra-ar-ki-iš-kán-zi, ār(a)škanzi* “varırlar” İter.Prs.Pl.3 analizinin doğru olmadığı, *ark-* yinelenerek oluşturulduğu *arark-* fiilinin *-ške-* formu ile “(kral ve kraliçenin) cinsel birleşimi”nin ifade edildiği hk. Melchert, 2001, s. 404-409.

“NIN.DINGIR-rahıbesi”nin katılımındaki festivaller ve ritüel uygulamalarının yansıttığı bilgiler ışığında;

- kral ve kraliçenin (*ār(a)škanzi* Iter.Prs.Pl.3) “kutsal birleşme” öncesinde, *zahurti* nesnesi ile ilgili ritüelin gerçekleştiğini (CTH 669.9.B+E KUB 11.25(+)*IBoT* 2.96 III 17-20) ve bunun İnanlık vazosundaki “kutsal birleşme” sahnesinden önce betimlenen tasvir ile paralellik oluşturduğunu;
- İnanlık ve Hüseyinde A vazolarındaki olasılıkla kraliçenin ve onun yağlanmasına/mesh edilmesine yardımcı olan kadının üzerine oturdukları ve üstü kumaş/örtü serili (CTH 627.A KBo 38.12+ ay.V[?] 5'-9', CTH 627 KUB 56.46+ ay.VI 19'-22') söz konusu “**divan**”ın, Hititçe adının ^{GIŠ}*zahurti*- ile eşitlenebileceğini; oldukça küçük (yayınlanmamış) bir fragmanın içeriğinde “iyi yağ” ile birlikte ^{GIŠ}*zahurti*- geçişinin de bunu destekleyebileceğini (Bo 4335 2'-3');
- ^{GIŠ}*zahurti*-üzerinde bulunan, diğerinin yağlanmasına/mesh edilmesine yardımcı olan kadın tarafından gerçekleştirilen eylemin ise Hititçe metinlerde *išk(iya)*- olması gerektiğini ve bu eylemin bir statü değişikliğini sembolize ettiğini;
- diğer yandan İnanlık vazosunda betimlenmeyen ama Hüseyinde A vazosunda iki kadının yanında “ayakta duran erkek figürü”nün gerek metinlerde onun görevinin açık bir biçimde tanımlanmadığından gerekse şu ana kadar NIN.DINGIR ile birlikte bir metin geçişine rastlanmadığından dolayı “*zahurti-beyi*” (EN *zahurti*-) olarak nitelendirilebilmesinin belirsiz kaldığını düşünmekteyiz.

Kaynakça

- Akdoğan, R.-Şimşek Ö. (2022). *Sumerce* LUGUDU₁₂ (merhemli rahip ve kutsal kitaplarda yağlanma). Kıraç, Y. vd. (Ed.). *Asırlık Çınar Anadolu Medeniyetler Müzesi 100 Yaşında, Cilt 1* (s. 243-254). Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Albayrak, İ. (2004). “... Onlarla oturacak, yiyecek ve yağlanacak” ... *ušbat aklat u paššat ištīšunu*. *Archivum Anatolicum (ArAn)* 7 (1), 1-21.
- Alp, S. (1940). *Untersuchungen zu den beamtennamen im hethitischen festzeremoniell. (Sammlung orientalistischer arbeiten 5)* Leipzig: Otto Harrassowitz.
- Alp, S. (1983). *Beiträge zur erforschung des hethitischen tempels. Kultanlagen im lichte der keilschrifttexte. Neue deutungen*, Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Badalı, E. (1991). *Strumenti musicali, musici e musica nella celebrazione delle feste ittite. (Texte der Hethiter 14/1)*, Heidelberg: Universitätsverlag Winter.
- Badalı, E.-Zinko, C. (1989). *Der 16. tag des AN.TAH.ŠUM-festes. Text, übersetzung, kommentar, glossar. (Scientia 20)*, Innsbruck: Scientia.
- Bozgun, Ş.-Yalçın, E. (2021). Kayseri arkeoloji müzesinde bulunan hititçe tablet parçaları I. *Belleten* 85 (302), 1-16.
- Burgin, J.M. (2019). *Functional differentiation in hittite festival texts. An analysis of the old hittite manuscripts of the KI.LAM great assembly. (Studien zu den Boğazköy-Texten 65)*, Wiesbaden: Harrassowitz.
- Burgin, J.M. (2022). *Studies in hittite economic administration, a new edition of the hittite palace-tempel administrative corpus and research on allied texts found at Hattuša, volume II. (Studien zu den Boğazköy-Texten 71)*, Wiesbaden: Harrassowitz.
- Dardano, P. (1997). *L'aneddoto e il racconto in età antico-hittita: la cosiddetta “cronaca di palazzo”*, Roma: Il calamo.
- Darga, M. (1992). *Hitit sanatı*, İstanbul: Akbank.
- Forlanini, M. (2010). *An attempt at reconstructing the branches of the hittite royal family of the early kingdom period*. Cohen, Y.-Gilan A.-Miller, J.L. (Ed.). *Pax Hethitica-Studies on*

- the Hittites and their Neighbours in Honour of Itamar Singer (Studien zu den Boğazköy-Texten 51)* (s.115-135). Wiesbaden: Harrassowitz.
- Fuscagni, F. (2007). *Hethitische unveröffentlichte texte aus den jahren 1906-1912 in der sekundärliteratur. (Hethitologie Portal Mainz-Materialien 6)* Wiesbaden: Harrassowitz.
- Gilan, A. (2015). *Formen und inhalte althethitischer literatur. (Texte der Hethiter 29)*, Heidelberg: Universitätsverlag Winter.
- Gonnet, H. (1982). La grande fête d'Arinna. *Mémorial Atatürk. Études d'archéologie et de philologie anatoliennes*, 43-71.
- Groddek, D. (2004). *Hethitische texte in transkription KUB 20. (Dresdner Beiträge zur Hethitologie 13)*, Dresden: Verlag der Dresden.
- Groddek, D. (2004a). *Eine althethitische tafel des KI.LAM-festes. (International Journal of Diachronic Linguistics and Linguistic Reconstruction-Supplement 1)* München: Anja Gärtig.
- Gurney, O.R. (1979). *The anointing of Tudhaliya*, Carruba, O. (Ed.), *Studia Mediterranea Piero Meriggi Dicata, (StuMed 1)* (s.213-233) Pavia: Aurora.
- Haas, V. (1994). *Geschichte der hethitischen religion. (Handbuch der Orientalistik I/15)* Leiden: Brill.
- Hoffner, H. A. (1995). Oil in hittite texts. *Biblical Archaeologist* 58 (2), 108-114.
- Hoffner, H. A. (1997). *The laws of the hittites. A critical edition*. Leiden-New York-Köln: Brill.
- Hoffner, H. A. (2009). *Letters from the hittite kingdom*. Atlanta: Brill.
- Kloekhorst, A. (2008). *Etymological dictionary of the hittite inherited lexicon*. Leiden: Brill.
- Kloekhorst, A. (2020). The authorship of the old hittite palace chronicle (CTH 8): A case for Anitta. *Journal of Cuneiform Studies* 72, 143-155.
- Laroche, E. (1965). Notices lexicographiques. *Revue d'Assyriologie et d'Archéologie orientale* 59, 85.
- Melchert, H. C. (2001). *A hittite fertility rite?*. Wilhelm, G. (Ed.), *Akten des IV. Internationalen Kongresses für Hethitologie, Würzburg, 4.-8. Oktober 1999, (Studien zu den Boğazköy-Texten 45)* (s.404-409). Wiesbaden: Harrassowitz.
- Neu, E. (1980). *Althethitische rituale im umschrift*, (Studien zu den Boğazköy-Texten 25) Wiesbaden: Harrassowitz.
- Neu, E. (1995). *Grammatische skizze zum text der althethitischen 'palastchronik'*. Hout, Th.P.J.-Roos, J. de (Ed.), *Studio historiae ardens. Ancient Near Eastern Studies Presented to Philo H.J. Houwink ten Cate on the Occasion of his 65th Birthday, (Uitgaven van het Nederlands Historisch-archaeologisch Instituut te Istanbul/Publications de l'Institut Historique-Archéologique Néerlandais de Stamboul 74)* (s.225-244) Leiden.
- Özgülç, T. (1958). Bitik vazosu. *A.Ü. Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi* 16 (1-2), 1-18.
- Polvani, A.M. (1988). *Un oggetto del culto ittita: ^(gis)zahurti*. Imparati, F. (Ed.). *Studi di storia e filologia anatolica dedicati a Giovanni Pugliese Carratelli (Eothen 1)*, (s.209-219). Firenze: LoGisma.
- Popko, M. (1994). *Zippalanda. Ein kultzentrum im hethitischen kleinasien. (Texte der Hethiter 21)* Heidelberg: C. Winter.
- Popko, M. (1995). *Religions of Asia minor*. Warsaw: Academic Publications Dialog.
- Popko, M. (2009). *Arinna. Eine heilige stadt der hethiter. (Studien zu den Boğazköy-Texten 50)* Wiesbaden: Harrassowitz.
- Rost, L. (1961). Zu den hethitischen bildbeschreibungen, 1. Teil. *Mitteilungen des Instituts für Orientforschung der Deutschen Akademie der Wissenschaften zu Berlin (MIO)* 8, 161-217.

- Roszkowska-Mutschler, H. (2005). *Hethitische texte in transkription. KBo 45. (Dresdner Beiträge zur Hethitologie 16)* Dresden: Harrassowitz.
- Savaş, S.Ö. (2002). *Tahtlar ve asalar: "Hitit tanrılarının ve krallarının gücü"*.de Martino, S.-Pecchioli Daddi, F. (Ed.), *Anatolia antica. Studi in memoria di Fiorella Imparati, (Eothen 11)* (s.705-733), Firenze: LoGisma.
- Savaş, S.Ö. (2006). *Çiviyazılı belgeler ışığında Anadolu'da (i.ö.2.binyılda) madencilik ve maden kullanımı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Strobel, K. (2008). Tawinija/Tavium and the regional hittite road network. *Eothen, studi sulle civiltà dell'Oriente antico* 16, 281-302.
- Taggar-Cohen, A. (2006). The NIN.DINGIR in the Hittite kingdom: A mesopotamian priestly office in Hatti?. *Altorientalische Forschungen* 33, 313-327.
- Vigano, L. (2000). Rituals at Ebla II, i-giš sag: A purification ritual or anointing of the head?, *Journal of Near Eastern Studies* 59 (1), 13-22.
- Yıldırım, T. (2005). *Hüseyindedede tepesinde bulunan yeni bir kült vazosu*. Süel, A. (Ed.). *V.Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri, Çorum 02-08 Eylül 2002-Acts of the Vth International Congress of Hittitology, Çorum, September 02-08, 2002*, (s. 761-778) Ankara: Nokta.
- Yıldırım, T. (2008). *New scenes on the second relief vase from hüseyindedede and their interpretation in the light of the Hittite representative art*. Archi, A.-Francia, R. (Ed.), *VI. Congresso Internazionale di Ittitologia, Roma, 5-9 settembre 2005, Parte II, (Studi Micenei ed Egeo Anatolici 50)* (s. 837-850) Roma: CNR.
- Waal, W. (2015). *Hittite diplomatics. Studies in ancient document format and record management. (Studien zu den Boğazköy-Texten 57)*, Wiesbaden: Harrassowitz.
- Zinko, C. (2016). *Tawiniya/Tavium-ein hethitisches kultzentrum*. Erkut, S.-Sir Gavaz Ö. (Ed.), *ANTAŞSUM^{SAR} "ÇİĞDEM"-Eski Anadolu Araştırmalarına ve Hititlere Adanmış Bir Hayat/Studies in Honour of Ahmet Ünal=Ahmet Ünal Armağanı*, (s. 545-562) İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Zorman, M. (2004). *The palace chronicle reconsidered*. Groddek D.-Röbke S. (Ed.), *Šarnikzel. Hethitologische Studien zum Gedenken an Emil Orgetorix Forrer, (Dresdner Beiträge zur Hethitologie 10)* (s. 691-708) Dresden: Harrassowitz.